

Regionalism Model of Shanghai Cooperation Organization

Arash Raeisinejad¹

Assistant Professor, Department of International Relations, Faculty of Law
& Political Sciences, University of Tehran

Nasim berenji

M.A. Student in International Relations, Department of International
Relations, Faculty of Law & Political Sciences, University of Tehran
(Date received: 9 August 2022- Date approved: 19 September 2022)

Abstract

Introduction: Regionalism has been introduced as a conventional model of interaction in international relations and it is also a different model of exercising power in international arena which is based on values such as cooperation, unity and peace. Regionalism has undergone a transformation since the Cold War. The classical model of regionalism was the European model and some developing countries tried to copy the European regionalism model and implement it in their regions. But the European regionalism model was based on the goals and needs of European countries and was not suitable for other regions so developing countries have designed and implemented new models of regionalism. Modern regionalism does not have the elements of the European-oriented model. Organizations such as NAFTA, ASEAN and the Shanghai Cooperation Organization are examples of new and different models of regionalism that have broken the monopoly of the European model of regionalism and have launched their own model of regionalism. The Shanghai Cooperation Organization is one of the important regional organizations that offers a new model of regionalism, and the Islamic Republic of Iran is also a member. In this article, we examined the interaction pattern of the members of the Shanghai Cooperation Organization, the mechanisms of convergence and the challenges and perspectives of the regionalism of this organization.

Research Question: The main question of this research is what is the regionalism model of the Shanghai Cooperation Organization? What are the interactive patterns and mechanisms for convergence in the Shanghai Cooperation Organization?

---

¹E-mail: arash.reisinezhad@ut.ac.ir (Corresponding author)

Research Hypothesis: Considering that in this research we have used the systematic exploration strategy and historical review technique, we have not presented a hypothesis for this research because the main question of this article is about the regionalism model of the Shanghai Cooperation Organization and the answer to this question is related to the issues objectives and existing mechanisms in the structure of the Shanghai Cooperation Organization. Therefore, the answer to such a question requires examining the structure of this organization, documents, reports and historical events related to the convergence of this organization, so in this research we did not pay attention to the hypothesis or its possible answer.

Methodology (and Theoretical Framework if there are): To answer the main question in this research, the systematic exploration strategy and historical review technique have been used. In this strategy, the author does not provide any hypothesis for the main question and instead of checking the validity of the hypothesis, he directly refers to the evidence. Documents, reports, historical events, books and articles are the sources that are examined to answer the main question. Therefore, based on the historical study technique, we examined a historical period from 2001 until now, that is, since the establishment of the Shanghai Cooperation Organization until now and we examined the sources available in this historical period and we were able to identify the patterns of internal interaction, the mechanism to identify the convergences, challenges and perspectives of the regionalism of the Shanghai Cooperation Organization.

Results and Discussion: The findings show that since the establishment of the Shanghai Cooperation Organization, two different models of regionalism have been formed in this organization. The first model was common since the establishment of the organization until 2017, we call this model "guided", in fact, the structure of this regionalism model was "2 + 4". Two countries, Russia and China, were leading four other Central Asian countries towards regionalism. Russia and China provided financial support to the Shanghai Cooperation Organization and provided practical ideas and plans to strengthen regionalism. But after the two nuclear countries India and Pakistan joined this organization in 2017, the second model of regionalism began. In fact, the "guided" model was changed to the "pervasive" model. In this model, the "2 + 4" pattern has been changed and different branches have been created in the organization. The leadership role of Russia and China has decreased and each country is trying to independently use the regionalism

capacities of this organization. Based on this pervasive model, Iran's permanent membership has been accepted and Turkey's permanent membership is also being considered. With the increase in the number of members and the diversity of their interests, the fields of activity of the organization have expanded and various mechanisms have been launched to strengthen convergence. These mechanisms work in different fields including security, economic and cultural. These mechanisms are the most important factors for the deepening of convergence in the Shanghai Cooperation Organization because they provide the conditions for mutual trust between the member countries of the organization and facilitate cooperation and participation.

Conclusion: The conclusion of this research is that the concept of convergence has been continuously enriched and developed since the establishment of the Shanghai Cooperation Organization. Convergence mechanisms have become more efficient and advanced and various fields of cooperation have expanded, so the possibility of cooperation in this organization has been facilitated and the motivation for the effective participation of the Shanghai Organization in global governance has increased. The organization now has the capacity to act as a driving force for the reconstruction of the new world order, but it should not be forgotten that the organization lacks a "strong collective identity", and there are many internal conflicts among members. The different religions, languages, cultures and histories of each of the member countries prevent the formation of a common identity and the conflicts between India and China, India and Pakistan, as well as Russia and China are so deep that we cannot easily ignore them. Therefore, the Shanghai Cooperation Organization does not have a sufficient condition (strong collective identity) to achieve complete convergence, but in general, the organization has been able to maintain mutual trust among members with agreements and annual meetings of the heads of member states and joint projects. Therefore, the Shanghai Cooperation Organization has the necessary condition (mutual trust) for regionalism.

Keywords: Regionalism, Shanghai Cooperation Organization, Economic Convergence, Security Convergence, Cultural Convergence

مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای

آرش رئیسی‌نژاد*

استادیار گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

نسیم برنجی

دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۸ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۰۶/۲۸)

چکیده

منطقه‌گرایی از الگوهای تعامل در عرصه روابط بین‌الملل است که با گذر از یک سیر تحولی از الگوی کلاسیک اروپامحور به سوی مدل‌های نوین حرکت کرده است. نفتا، آسه‌آن و سازمان همکاری شانگهای نمونه‌هایی از منطقه‌گرایی نوین هستند که براساس شرایط، موقعیت و اقتضاهای منطقه خود، الگوهای ویژه‌ای را پیگیری کرده‌اند. در این پژوهش مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای را بررسی می‌کنیم. پرسش اصلی این است که الگوی منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای و به‌طور مشخص الگوی تعاملی و سازوکارهای همگرایی آن چگونه است؟ برای پاسخ به این پرسش از راهبرد کاوش نظام‌مند و روش بررسی تاریخی استفاده می‌کنیم. یافته‌ها نشان داد که پس از پیوستن هند و پاکستان به این سازمان در سال ۲۰۱۷ سازمان همکاری شانگهای وارد دور جدیدی از منطقه‌گرایی شده است و با گذار از الگوی «هدایت‌شده» وارد الگوی «فراگیر» شده است و سازوکارهای همکاری سازمان همکاری شانگهای از ظرفیت‌های چشمگیری برای منطقه‌گرایی چندبعدی و تأمین منافع اعضا برخوردار است. بر این اساس، نتیجه این پژوهش نشان داد که از زمان تأسیس سازمان همکاری شانگهای، مفهوم همکاری و سازوکارهای مشارکت، مداوم غنی‌تر و توسعه‌یافته‌تر شده است و سازمان از ظرفیت قوی برای اثرگذاری بر نظم نوین جهانی برخوردار است. اما با توجه به درگیری‌های درونی و نبود هویت جمعی، سازمان همچنان تا رسیدن به مرحله همگرایی فاصله زیادی دارد.

واژگان اصلی: سازمان همکاری شانگهای، منطقه‌گرایی، همگرایی اقتصادی، همگرایی امنیتی، همگرایی فرهنگی.

مقدمه

منطقه‌گرایی با تکیه بر ارزش‌هایی مانند همکاری، اتحاد و صلح یک الگوی تعامل و مدلی متفاوت از کاربست قدرت در عرصه بین‌الملل است که از جنگ سرد تا به امروز با توجه به تغییر و تحولات نظام بین‌الملل به تدریج اشکال جدیدی پیدا کرده است. منطقه‌گرایی نوین برآمده از نیازها، اهداف و موقعیت کشورهای عضو همان منطقه است؛ بنابراین دیگر روش‌های تقلیدی از الگوی کلاسیک اروپایی اجرا نمی‌شود. از این رو ساختارها و سازمان‌هایی مانند نفتا، آسه‌آن، سازمان همکاری شانگهای هرکدام الگوی ویژه‌ای را برای همگرایی طراحی و اجرا کرده‌اند که به‌طور کامل متفاوت از الگوی کلاسیک است. از مهم‌ترین تحولاتی که در منطقه‌گرایی کلاسیک ایجاد شده است، می‌توان به «اروپادایی»، «منطقه‌گرایی در جهان سوم»، «غیرسرزمینی‌شدن جغرافیا» و «چندبعدی‌شدن» اشاره کرد (Dehghani, 2009: 101). مدل کلاسیک منطقه‌گرایی از اساس با همگرایی اروپایی برابر بود؛ اما با تحول در نظام بین‌الملل به تدریج فرایند منطقه‌ای‌شدن، خارج از قاره اروپا و جهان توسعه‌یافته، با انگیزه‌ها و اهداف بسیار متفاوت، در مناطق پیرامونی و شبه‌پیرامونی نیز پدید آمد. این مناطق جدید دیگر خود را فقط برپایه عنصر جغرافیا تعریف نمی‌کنند، اگرچه هنوز درجه‌ای از نزدیکی جغرافیایی در تعریف منطقه لازم است؛ اما عنصر جغرافیا و سرزمین، اهمیت و نقش بسیار کمتری در منطقه‌گرایی نوین دارد. نکته دیگر، تحول در ماهیت تک‌بعدی منطقه‌گرایی کلاسیک است. منطقه‌گرایی کلاسیک بیشتر در پی ایجاد یک گروه‌بندی تنها نظامی یا تجاری بود؛ اما ترتیبات و ساختارهای نوین منطقه‌گرایی سرشتی چندوجهی دارند و در حوزه‌ها و زمینه‌های مختلف فعالیت می‌کنند (Dehghani, 2009: 101-104).

این تحولات در سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان یک نمونه از منطقه‌گرایی نوین نیز مشهود است. اعضای سازمان همکاری شانگهای ترکیبی از کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه از مناطق مختلف آسیای مرکزی، خاورمیانه، شرق آسیا و قفقاز هستند که در حوزه‌های مختلف امنیتی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی و مانند آن همکاری می‌کنند. اما پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود این است که اگر مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای با الگوی کلاسیک متفاوت است، در این صورت مدلی که این سازمان دنبال می‌کند چگونه است؟ چه الگوی تعاملی میان کشورهای عضو این سازمان وجود دارد؟ چه سازوکارهایی برای همگرایی درون‌سازمانی وجود دارد که منطقه‌گرایی را ممکن می‌سازد؟ همچنین چه چالش‌ها و چشم‌اندازهایی پیشروی این سازمان در عرصه منطقه‌گرایی قرار دارد؟ براین اساس برای پاسخ به این پرسش‌ها، در این نوشتار با بهره‌گیری از راهبرد کاوش نظام‌مند

و فن بررسی تاریخی، تصویری جامع و روشن از مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای ارائه می‌کنیم.

پیشینه پژوهش

آثار مربوط به موضوع منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای را به‌طور کلی می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته نخست پژوهش‌هایی هستند که با رویکرد خارج به داخل، بر عوامل بیرونی یا ژئوپلیتیک و عوامل نظام‌محور تمرکز کرده‌اند. دسته دوم آثاری هستند که با رویکرد درون به بیرون، بر عوامل داخلی و همگرایی فرهنگی متمرکز هستند. برای نمونه به چند مورد از آثار مربوط به این دو دسته اشاره می‌کنیم.

دسته اول، آثاری با رویکرد خارج به داخل ماروچکین و بزبورودوف^۱ (۲۰۲۲) در کتاب «سازمان همکاری شانگهای کاوش در افق‌های جدید» ضمن آنکه تاریخچه سازمان همکاری شانگهای را از سال ۲۰۰۱ بررسی کرده‌اند، به همه حوزه‌های فعالیت سازمان که موجب همگرایی میان اعضا و تقویت منطقه‌گرایی می‌شود مانند مسائل حقوقی، اقتصادی، تجاری، مهاجران، محیط‌زیست و مانند آن پرداخته‌اند. در این کتاب دیدگاه‌هایی در مورد کارایی سازمان همکاری شانگهای از اندیشمندان کشورهای عضو این سازمان آمده است و بر اساس آن تلاش شده است چشم‌اندازها و افق‌های پیش روی سازمان ترسیم شود. اما بحث اصلی کتاب این است که در شرایط در حال گذار سیاست بین‌الملل و تغییر پارادایم در موازنه قدرت جهانی، نقش ابزارهای همکاری منطقه‌ای سازمان همکاری شانگهای بسیار مهم‌تر از پیش شده است. هائو^۲ (۲۰۲۰) در مقاله «سازمان همکاری شانگهای و حکمرانی جهانی در عصر جدید» سه دلیل اصلی مطرح می‌کند که سازمان همکاری شانگهای به شکل فزاینده‌ای در حال تقویت اثرگذاری خود در حکمرانی جهانی است: دلیل اول پذیرش هند و پاکستان به عنوان اعضای اصلی و دائمی سازمان است که انگیزه‌ای قوی برای مشارکت عمیق سازمان در حاکمیت جهانی ایجاد کرده است. دلیل دوم، هم‌افزایی و همکاری‌های نهادی چین و روسیه است که به مشارکت سازمان همکاری شانگهای در حکمرانی جهانی شتاب بخشیده است. مانند همکاری مشترک اتحادیه اقتصادی مشترک اوراسیا به رهبری روسیه با سازمان همکاری شانگهای یا مشارکت اعضای سازمان همکاری شانگهای در کلان طرح راه ابریشم نوین چین. دلیل سوم، تغییر رویکرد آمریکا به سوی یک‌جانبه‌گرایی است. کنارگذاشتن نظم بین‌المللی لیبرال و طرح آئین «اول آمریکا» از

^۱ Sergey Marochkin and Yury Bezborodov

^۲ Deng Hao

^۳ America First

سوی ترامپ، اعتبار و اثربخشی قدرت نهادی آمریکا را کاهش داده است. تعریف چین و روسیه به‌عنوان «رقبای راهبردی» موجب تحریک آن‌ها در جهت رویارویی با آمریکا برای ایجاد نظم نوین جهانی شده است.

رنجکش و لطفیان (۲۰۱۶) در مقاله «بررسی تأثیر رقابت روسیه و آمریکا بر روند همگرایی و واگرایی منطقه‌ای آسیای مرکزی» نتیجه می‌گیرند که زورآزمایی دو قدرت بزرگ آمریکا و روسیه در آسیای مرکزی در دهه ۱۹۹۰ و سال‌های بعد از رویداد ۱۱ سپتامبر نشان از برون‌زاد بودن نوع و میزان تعامل‌های انفرادی دولت‌های منطقه با یکی از قدرت‌های یاد شده است. اما روی دیگر سکه نشان می‌دهد که در فضای پساجنگ سرد و ضدهژمونیک، فرایند دیگری از همگرایی در قالب منطقه‌گرایی نوین به‌صورت تأسیس و تقویت سازمان همکاری شانگهای شکل گرفته است. بصیری‌نیا و کوشکی (۲۰۲۰) در مقاله «دولت‌های آسیای مرکزی از همکاری منطقه‌ای تا وابستگی به قدرت‌های بزرگ» این ایده را مطرح می‌کنند که در اساس دولت‌های آسیای مرکزی بیش از آنکه به‌دنبال همگرایی و تأسیس نهادهای درون‌منطقه‌ای باشند ترجیح می‌دهند به ترتیبات سلسله‌مراتبی به رهبری قدرت‌های بزرگ قرار بگیرند. به همین دلیل، منطقه آسیای مرکزی با وجود برخورداری از ویژگی‌های منطقه‌بودگی و پیشران‌های فراوان برای همگرایی، تا امروز نتوانسته است از برتری‌های منطقه‌گرایی بهره‌بردار.

دسته دوم، آثاری با رویکرد داخل به خارج

مک‌هافی (۲۰۲۱) در مقاله «اعتماد متقابل بدون هویت جمعی؟ بررسی سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان یک جامعه امنیتی نوپا» ظرفیت سازمان همکاری شانگهای برای تبدیل شدن به یک جامعه امنیتی را بررسی کرده است. او بر اساس یافته‌های پژوهش خود نتیجه می‌گیرد با آنکه هویت جمعی سازمان همکاری شانگهای با پیوستن هند و پاکستان تضعیف شده است؛ در حال حاضر به‌سبب اعتماد متقابل میان اعضا و مشارکت معنادار آن‌ها از راه سازوکارهای همکاری در جهت روابط صلح‌آمیز، یک جامعه امنیتی نوپا شکل گرفته است که در میان اعضای آن، جنگ به‌عنوان گزینه انتخابی مطرح نیست. آگوستینیس و اردینز (۲۰۲۱) در مقاله «پیوند بین منطقه‌گرایی اقتدارگرا و زیست‌محیطی: تحلیلی از نقش محرک چین در سازمان همکاری شانگهای» همراه با بررسی فعالیت‌های زیست‌محیطی رو به رشد سازمان همکاری شانگهای که یکی از سازوکارها و عوامل همگرایی میان اعضای سازمان است، توضیح داده‌اند که کشور چین به‌عنوان محرک اصلی منطقه‌گرایی زیست‌محیطی در سازمان همکاری شانگهای عمل کرده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد، اعضای سازمان که از تولیدکنندگان مهم

1. strategic competitors

2.

James Machaffie

3. Giovanni Agostinis and Francisco Urdinez

دی‌اکسیدکربن در جهان هستند، انگیزه‌های مثبتی برای ایجاد نهادهای محیط‌زیستی منطقه‌ای و تقویت همکاری در حوزه انرژی سبز دارند و تلاش‌های چین در این حوزه موجب تحکیم رهبری او در منطقه اوراسیا خواهد شد.

تاوکبایووا و همکارانش (۲۰۱۷) در مقاله «فرایندهای منطقه‌گرایی در مورد سازمان همکاری شانگهای» به نقش و نفوذ چین و روسیه در فرایند منطقه‌سازی و منطقه‌گرایی و برداشت متفاوت آن‌ها از سازمان همکاری شانگهای می‌پردازند. آنان نوشته‌اند به باور چین بهترین راه برای تحقق هدف‌های راهبردی اقتصادی، مشارکت و همکاری با همسایگان از راه سازوکارهای منطقه‌ای چندجانبه است. بنابر این با طرح «سیاست همسایگی خوب» در جهت تعمیق منطقه‌گرایی اعضای سازمان، سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای انجام می‌دهند. روسیه نیز سازمان همکاری شانگهای را اهرمی نرم و مؤدبانه برای جلوگیری از نفوذ و تسلط چین بر کشورهای آسیای مرکزی می‌داند. همچنین از این سازمان برای تثبیت همکاری‌های خود با کشورهای منطقه و محدودکردن نفوذ آمریکا و دیگر کشورهای غربی در آسیای مرکزی استفاده می‌کند. غفوری و سعیدی (۲۰۰۹) مقاله «جایگاه سازمان همکاری شانگهای در عرصه همگرایی آسیایی و فرصت‌ها و چالش‌های آن برای جمهوری اسلامی ایران» را زمانی نوشتند که هنوز بسیاری از تحولات در این سازمان رخ نداده بود. آنان این‌طور نتیجه گرفتند که سازمان همکاری شانگهای در حال حاضر جوان و ناپخته است و تحقق یافتن ظرفیت‌های آن به تصمیم‌های چین و روسیه بستگی دارد. بر همین اساس پیش‌بینی کردند در صورت گسترش تعامل‌های اقتصادی و امنیتی میان اعضا و ورود احتمالی ایران، هند و پاکستان، این سازمان به قطبی قدرتمند در سطوح منطقه‌ای و جهانی تبدیل خواهد شد. همچنین در مورد بهره‌وری جمهوری اسلامی ایران نوشته‌اند که تا روشن نشدن وضعیت آینده شانگهای، این سازمان نمی‌تواند تکیه‌گاه چندان مطمئنی برای تأمین منافع و امنیت جمهوری اسلامی ایران باشد. با بررسی پیشینه پژوهش می‌توان گفت با آنکه هریک از پژوهش‌های مورد اشاره، به زوایایی از منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای پرداخته‌اند، هیچ‌یک چارچوبی جامع از مدل منطقه‌گرایی این سازمان با در نظر گرفتن تحولات داخلی و خارجی و سازوکارهای عینی آن ارائه نکرده‌اند، بنابراین با در نظر گرفتن این خلأ، در این پژوهش به‌طور مشخص به این پرسش اصلی پاسخ می‌دهیم که مدل منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای چگونه است؟

چارچوب مفهومی

منطقه‌گرایی یکی از مباحث بنیادین در سیاست بین‌الملل و در میان متفکران و نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل است. در واقع به فرایندها و ساختارهای منطقه‌سازی از دیدگاه پیوندهای

نزدیک اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی و فرهنگی، بین دولت‌ها و جوامعی‌ای اشاره دارد که از نظر جغرافیایی به هم نزدیک هستند. در علوم سیاسی، منطقه‌گرایی اغلب با همکاری و ادغام منطقه‌ای برابر است (Ramezani and Sabbaghian, 2020: 194). در ادبیات روابط بین‌الملل رویکردهای نظری مختلفی نسبت به منطقه‌گرایی وجود دارد. بر اساس رهیافت‌های نظری و پارادایم‌های رایج در روابط بین‌الملل نظریه‌های منطقه‌گرایی به پنج دسته تقسیم می‌شوند: لیبرالیسم نولیبرالیسم، واقع‌گرایی نواقعی‌گرایی، مارکسیسم‌نومارکسیسم، سازه‌انگاری و بازاندیشه‌گرایی. به‌طور مشخص نظریه‌های کارکردگرایی و نوکارکردگرایی در چارچوب لیبرالیسم قرار می‌گیرند. نظریه‌های رژیم‌ها و نهادگرایی نولیبرال در قالب نولیبرالیسم، نظریه‌های ثبات هژمونیک و موازنه‌تهدید بر مبنای نواقعی‌گرایی، نظریه‌های نظام جهانی و جهان‌گرایی در پارادایم مارکسیسم، سازه‌انگاری متعارف در سنت سازه‌انگاری و نظریه انتقادی و پسامدرن در قالب بازاندیشی جای دارد.

هریک از این نظریه‌ها برپایه اصول و مفروض‌های پارادایمی خود در روابط بین‌الملل به تبیین و توضیح فرایند منطقه‌گرایی می‌پردازند (Dehghani, 2009: 107). اما هیچ‌یک از آن‌ها از قدرت تبیین کلیت وضعیت منطقه‌گرایی برخوردار نیست. هریک از این رهیافت‌ها، به بخشی از علل و عوامل تعیین‌کننده منطقه‌گرایی، چگونگی تحول، توسعه و تکامل آن، ماهیت سامان سیاسی منطقه‌ای، چگونگی تصمیم‌گیری و حکمرانی در نهادهای منطقه‌ای و سرشت آن پرداخته‌اند. اما از زاویه تاریخی نیز می‌توان منطقه‌گرایی را به سه نسل تقسیم کرد؛ نسل اول، به منطقه‌گرایی هژمونیک تعبیر می‌شود که بر اساس رقابت‌های جنگ سرد و در فضای دوقطبی نظام بین‌الملل شکل می‌گرفت؛ نسل دوم، به منطقه‌گرایی مستقل معروف است که از سال ۱۹۸۰ به بعد شکل گرفت و جدا از رقابت‌های جنگ سرد بیشتر با انگیزه‌های اقتصادی و فنی شکل می‌گرفتند؛ سپس نسل سوم منطقه‌گرایی است که در پایان جنگ سرد آغاز شد و سه ویژگی اصلی دارد: نخست آنکه مستقل است، بدین معنا که در فضای دوقطبی جنگ سرد شکل نمی‌گیرد؛ دوم اینکه قاعده‌اش گسترده است، یعنی به منطقه جغرافیایی خاصی محدود نمی‌شود و کشورهای مختلف برحسب ضرورت موضوعی می‌توانند به‌عضویت آن درآیند. سرانجام اینکه رویکردی باز نسبت به دستور کارها و پذیرش اعضای جدید دارد. بدین معنا که به‌صورت چندبعدی و فراگیر موضوع‌ها و مسائل مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی را در دستور کار قرار می‌دهند. همچنین در پذیرش عضو جدید محدودیت خاصی وجود ندارد (Khalili and Zarei, 2013: 134).

براساس این تقسیم‌بندی تاریخی، سازمان همکاری شانگهای نیز در چارچوب نسل سوم منطقه‌گرایی قرار می‌گیرد. اما آشکار است که در عمل، فرایند منطقه‌گرایی در سازمان‌ها و مناطق مختلف مفهوم و الگوی یکسانی ندارد. کیفیت و الگوی مشارکت و تعامل اعضای منطقه، ساختار سازوکارهای همکاری و شیوه اجرای آن‌ها، چالش‌ها و چشم‌اندازهای

منطقه‌گرایی در هر سازمان و منطقه‌ای متفاوت است و بیشتر به ظرفیت‌های آن سازمان و ابتکار عمل سران کشورهای عضو آن منطقه بستگی دارد. در این نوشتار برای ارائه تصویری روشن از الگوی منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای، همراه با بررسی الگوی تعامل میان اعضای سازمان، سازوکارهای همکاری و شیوه اجرای آن‌ها در حوزه‌های مختلف و چالش‌ها و چشم‌اندازهای منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای را بررسی می‌کنیم.

مروری بر سازمان همکاری شانگهای

زمینه شکل‌گیری سازمان همکاری شانگهای به سال ۱۹۸۹ و سفر گورباچف به چین بازمی‌گردد که در این سفر در مورد همکاری در زمینه مبارزه با مسلمانانی گفت‌وگو کردند که در دو سوی مرز علیه دولت‌های مرکزی فعالیت می‌کردند (Atai and Zanganeh, 2020: 150). پس از فروپاشی اتحاد شوروی در ۲۶ آوریل ۱۹۹۶ کشورهای چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان با تشکیل مجمع «شانگهای پنج» در یک گروه‌بندی آزاد برای حل و فصل اختلاف‌های مرزی آغاز به کار کردند (Rowden, 2018: 3). با ادامه همکاری‌ها در ۱۵ ژوئن ۲۰۰۱ این کشورها تصمیم گرفتند که مجمع «شانگهای پنج» را به سطح یک سازمان بین‌المللی دائمی ارتقا دهند و در سال ۲۰۰۲ با امضای منشور سازمان همکاری شانگهای، به طور رسمی موجودیت حقوقی آن را اعلام کردند. امروز این سازمان به بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین سازمان همکاری منطقه‌ای در جهان تبدیل شده است که با بیش از سه میلیارد نفر، سه‌پنجم جمعیت قاره اوراسیا را پوشش می‌دهد (IISS, 2018). سازمان همکاری شانگهای با الهام از روح شانگهای پنج، سیاست داخلی خود را بر اساس اصول اعتماد متقابل، منفعت متقابل، برابری، مشورت، احترام به تنوع فرهنگی و تمایل به توسعه مشترک بنا کرده است. همچنین سیاست خارجی خود را بنا بر اصول عدم تعهد و هدف‌نگرفتن کشورهای ثالث پیگیری می‌کند. اما گاهی پژوهشگران با رویکرد نواقع‌گرایانه، سازمان همکاری شانگهای را محصول رقابت منطقه‌ای و حتی به‌طور مشخص نیرویی در برابر ناتو ارزیابی می‌کنند (Germanovich, 2008: 19-22).

سازمان همکاری شانگهای با رویکردی باز در ۹ ژوئن ۲۰۱۷ با پذیرش هند و پاکستان به‌عنوان عضو دائم و دارای حق رأی گام بزرگی روبه‌جلو برداشت. با ورود هند و پاکستان، هشت عضو دائمی سازمان همکاری شانگهای در حال حاضر به‌طور تقریبی ۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان و حدود ۴۲ درصد جمعیت جهان و همچنین چهار کشور از قدرت‌های هسته‌ای را تشکیل می‌دهند (Xue and Makengo, 2021: 185). ضمن آنکه، دو کشور روسیه و چین نیز عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل متحد هستند. بر این اساس اینک، سازمان همکاری شانگهای هشت عضو دائم (جمهوری هند، جمهوری قزاقستان، جمهوری خلق چین، جمهوری قرقیزستان، جمهوری اسلامی پاکستان، فدراسیون روسیه، جمهوری تاجیکستان، جمهوری

ازبکستان، جمهوری اسلامی ایران) و سه عضو ناظر (جمهوری اسلامی افغانستان، جمهوری روسیه سفید و مغولستان) و شش شریک گفت‌وگو (جمهوری آذربایجان، جمهوری ارمنستان، پادشاهی کامبوج، جمهوری فدرال دموکراتیک نپال، جمهوری ترکیه و جمهوری سوسیالیستی دموکراتیک سریلانکا) دارد.

با توجه به ساختار سازمان همکاری شانگهای، شورای سران کشورها عالی‌ترین مرجع تصمیم‌گیری است و برای پیگیری هدف‌های مورد نظر سازمان، سالی یک‌مرتبه تشکیل جلسه می‌دهد و به بحث در مورد راهبردهای همکاری چندجانبه در زمینه اولویت‌های سازمان می‌پردازند. از سوی دیگر نشست‌هایی در سطح رؤسای مجالس، دبیران شورای امنیت، وزیران امور خارجه، دفاع، اقتصاد، فرهنگ، آموزش و پرورش، بهداشت و رؤسای نهادهای اجرای قانون، دادگاه‌ها و دادستان‌ها برگزار می‌شود که هدف‌ها و اولویت‌های سازمان را پیگیری می‌کنند. مهم‌ترین اولویت‌ها و هدف‌هایی که در این نشست‌ها پیگیری می‌شود تقویت اعتماد متقابل، حسن هم‌جواری، ترویج همکاری مؤثر در زمینه‌های سیاسی، تجاری، اقتصادی، پژوهشی، فناوری و فرهنگی، آموزش، انرژی، حمل‌ونقل، گردشگری، محیط‌زیست و تلاش مشترک برای حفظ و تضمین صلح، امنیت و ثبات در منطقه است (SCO, 2021). در کنار دبیرخانه سازمان، نهاد دائمی دیگری وجود دارد که به‌عنوان سازوکار هماهنگ‌کننده برای تحقق هدف‌های یادشده عمل می‌کند. این نهاد، کمیته اجرایی منطقه‌ای ضدتروریسم (رتس) مستقر در تاشکند است که دبیرکل و رئیس کمیته اجرایی آن را شورای سران کشورها برای یک دوره سه‌ساله به‌صورت چرخشی به ترتیب حروف الفبای روسی و بدون امکان تمدید، نصب می‌کند (SCO, 2021). همکاری‌های فزاینده سازمان همکاری شانگهای با سازمان‌های جهانی و منطقه‌ای مانند جامعه کشورهای مستقل هم‌سود، اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا، سازمان پیمان امنیت جمعی^۱، سازمان همکاری اقتصادی^۲ و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است (Xue and Makengo, 2021: 185-186).

تحول در الگوی تعامل داخلی سازمان همکاری شانگهای

^۱ Dialogue partners

^۲ Heads of Government Council

^۳ Regional Anti-Terrorist Structure (RATS)

^۴ Commonwealth of Independent States (CIS)

^۵ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

^۶ Collective Security Treaty Organization (CSTO)

^۷ Economic Cooperation Organization (ECO)

در هر سازمان و نهادی الگوی تعامل ویژه‌ای میان اعضا وجود دارد که متناسب با شرایط و موقعیت اعضای آن سازمان است. با توجه به تغییر و تحولاتی که در طول حیات سازمان همکاری شانگهای انجام شده است، الگوی تعامل کشورهای عضو نیز متناسب با شرایط و اقتضاهای جدید سازمان متحول شده است. نخستین الگوی سازمان تا سال ۲۰۱۷ ادامه داشت، اما از ژوئن ۲۰۱۷ هنگامی که دو کشور هند و پاکستان در نشست آستانه به‌عنوان عضو دائم به سازمان پیوستند، الگوی تعامل داخلی سازمان همکاری شانگهای به فراخور تغییرهای جدید دگرگون شد. تا پیش از آن ساختار درونی سازمان به‌صورت ۲+۴ بود. در این ساختار دو کشور چین و روسیه چهار کشور آسیای مرکزی را به‌سوی همگرایی هدایت می‌کردند. همه اعضا رأی برابر و حق وتو داشتند؛ اما چین و روسیه به‌عنوان قدرت‌های جهانی و اعضای پیشرو در سازمان نقش ویژه‌ای داشتند (Xue and Makengo, 2021: 195). بنابراین، الگوی تعامل درونی سازمان همکاری شانگهای الگوی «هدایت‌شده» بود. در واقع منطقه‌گرایی با رهبری کشورهای بزرگ و مشارکت کشورهای کوچک و متوسط دنبال می‌شد. چین و روسیه با حمایت گسترده مالی و مادی از سازمان همکاری شانگهای و ارائه ایده‌های مهم همکاری و پیشنهادهای عملی برای توسعه منطقه‌گرایی، کشورهای آسیای مرکزی را به مشارکت و همکاری هدایت می‌کردند. اما پس از پیوستن هند و پاکستان، مدل تعامل درونی سازمان همکاری شانگهای از الگوی «هدایت‌شده» به الگوی «فراگیر» تغییر کرد.

در الگوی پیشین، روسیه و چین با برعهده‌گرفتن نقش رهبری تلاش می‌کردند چهار عضو دیگر را کنترل و هدایت کنند. اما با پیوستن هند و پاکستان به سازمان همکاری شانگهای منافع، هدف‌ها و خواسته‌های جدیدی در سازمان مطرح شد و خوشه‌بندی‌های جدیدی شکل گرفت. با توجه به استقلال عمل هند و پاکستان در مقایسه با جمهوری‌های آسیای مرکزی، نقش رهبری و هدایتگری روسیه و چین کم‌رنگ‌تر، روابط درون‌سازمانی پیچیده‌تر و به‌طور کلی نظم پیشین سازمان دگرگون شده است. نمونه‌ای از خوشه‌بندی‌ها و پیچیدگی‌های جدید روابط درونی سازمان همکاری شانگهای را می‌توانیم در یک تصویر کلی ببینیم. در این تصویر شاهد روابط عمیق روسیه و هند هستیم. برای نمونه، در ۶ دسامبر ۲۰۲۱ در سفر کوتاه ولادیمیر پوتین به هند، دو کشور بیانیه مشترکی را منتشر کردند که خبر می‌داد از همکاری‌های دوجانبه در حوزه‌های مختلف اقتصاد، انرژی، حمل‌ونقل و همه‌گیری کرونا (Ministry of External Affairs Government of India, 2021) این همکاری دوجانبه هند و روسیه در حالی است که هند با چین بر سر مسائل مرزی اختلاف‌های حل‌نشده‌ای دارد. اما روسیه متحد راهبردی چینی‌هاست. از سوی دیگر پاکستان نیز با هند بر سر مسئله کشمیر درگیر است، اما چین روابط نزدیکی با دارد.

بنابراین می‌بینیم که دیگر سازمان از حالت «دو واگن» روسیه و چین خارج شده و گروه‌بندی‌های جدیدی در آن شکل گرفته است. همکاری‌ها در داخل سازمان به صورت دوجانبه، چندجانبه و جمعی است که همه آن‌ها با تکیه بر ارزش‌هایی است که در روح شانگهای نهفته است. در سال ۲۰۱۸ نیز رئیس‌جمهور چین، شی جین‌پینگ در سخنرانی خود با عنوان «پیشبرد روح شانگهای و ساختن جامعه‌ای با آینده مشترک» بار دیگر بر آن‌ها تأکید کرد: رفاه مشترک، امنیت جهانی، صلح پایدار، مذاکره، مشارکت و همکاری، برابری، اعتماد متقابل، منفعت متقابل و مانند آن. با گسترش اعضای سازمان و تحول در الگوی تعامل کشورهای عضو، به تدریج زمینه فعالیت‌های سازمان نیز گسترش یافت و برای تعمیق همکاری‌های چندجانبه، چندبعدی و ایمن در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی، سازوکارهایی شکل گرفت که امکان تأمین منافع اعضا و همکاری هرچه بیشتر را تسهیل کرده است. در اینجا با تمرکز بر سه حوزه اصلی فعالیت سازمان، سازوکارهای همگرایی حوزه‌های امنیتی، اقتصادی و فرهنگی را بررسی می‌کنیم.

سازوکارهای منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای

با تکیه بر تجربه موفق «شانگهای پنج» ساختار ابتدایی سازمان همکاری شانگهای، به طور رسمی اعضای این سازمان کار خود را با همکاری‌های امنیتی آغاز کردند و به تدریج موضوع‌های مختلف را در دستور کار خود قرار دادند. موتور محرک منطقه‌گرایی در سازمان همکاری شانگهای، همکاری‌های امنیتی بوده است. گسترش زمینه‌های فعالیت، یکی از جهت‌گیری‌های مهم است، زیرا سازمان همکاری شانگهای برای توسعه منطقه‌گرایی نیاز دارد تفاوت منافع اعضا را در نظر بگیرد. بنابراین سازمان در حوزه‌های مختلف سازوکارهای همگرایی متعددی را راه‌اندازی کرده است. این سازوکارها پشتوانه مهمی برای موجودیت و توسعه همگرایی درون‌سازمانی هستند (Dadabaev, 2014: 107). در حال حاضر تعامل‌های درونی سازمان همکاری شانگهای را می‌توان در سه حوزه کلی امنیتی، اقتصادی و فرهنگی بررسی کرد.

الف) سازوکارهای امنیتی

همکاری‌های امنیتی یکی از اولویت‌های سازمان همکاری شانگهای است که شامل امنیت سنتی و امنیت غیرسنتی است. همکاری‌های سنتی بیشتر شامل تضمین امنیت مرزی، مبادلات نظامی، تمرین‌های نظامی و دیگر شیوه‌های اعتمادسازی متقابل نظامی است. همکاری‌های غیرسنتی امنیتی بیشتر شامل تلاش‌هایی برای مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی، تجزیه‌طلبی و قاچاق مواد مخدر، جنایت‌های فراملی و غیرقانونی است که به‌طورکلی سازمان همکاری شانگهای بر

همکاری‌های امنیتی غیرسنجی متمرکز است. از میان موضوع‌های امنیت غیرسنجی، بیش از همه بر مسئله مبارزه با تروریسم تأکید دارد. از هنگام حمله‌های ۱۱ سپتامبر، سازمان همکاری شانگهای همکاری ضدتروریسم را در مبانی قانونی و چارچوب نهادی رتس^۱ و تمرین‌های ضدتروریسم تقویت کرده است. نهاد امنیتی رتس مهم‌ترین سازوکار همکاری‌های امنیتی سازمان همکاری شانگهای است. این نهاد از بدنه دائمی سازمان همکاری شانگهای است و در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ توانسته است از ۲۰ حمله تروریستی در حالی که هنوز در مرحله طراحی بودند و از ۶۵۰ جنایت تروریستی افراط‌گرایان جلوگیری کند. ۴۴۰ اردوگاه آموزشی تروریستی، ۱۷۰۰ عضو سازمان تروریستی بین‌المللی و همچنین بیش از ۲۷۰۰ نفر از اعضای گروه‌های مسلح غیرقانونی مظنون به فعالیت‌های مجرمانه را دستگیر کند (Alimov, 2021: 35).

سازوکار امنیتی دیگر سازمان همکاری شانگهای، ایجاد کانال‌های ارتباطی و همکاری با دیگر سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای است. همکاری‌هایی که با سازمان ملل متحد انجام شده، به‌طور قابل توجهی به مبارزه مشترک با تهدیدها و چالش‌های امنیتی کمک کرده است؛ در سال ۲۰۰۴ سازمان همکاری شانگهای عضو ناظر سازمان ملل متحد شد. از آن زمان به بعد همکاری‌های مؤثری با برخی از شعبه‌های سازمان ملل مانند دفتر سازمان ملل متحد در امور مواد مخدر و جرم، دبیرخانه سازمان ملل متحد و کمیسیون اقتصادی اجتماعی آسیا و اقیانوسیه انجام شده است. برای نمونه، در نوامبر ۲۰۱۶ رویداد ویژه‌ای با موضوع «سازمان ملل متحد و سازمان همکاری شانگهای: مقابله مشترک با چالش‌ها و تهدیدها» در نیویورک و همچنین رویداد دیگری در مارس ۲۰۱۷ نیز با عنوان «سازمان ملل متحد و سازمان همکاری شانگهای، مبارزه با مواد مخدر: تهدیدهای مشترک و اقدام‌های مشترک» در وین برگزار شد (Alimov, 2021: 35). در اکتبر ۲۰۰۷ در تاجیکستان تفاهم‌نامه‌ای میان دبیرخانه سازمان همکاری شانگهای و سازمان پیمان امنیت جمعی امضا و توافق شد که دو سازمان با ایجاد و گسترش روابط برابر و سازنده، امنیت و ثبات منطقه را تضمین و در زمینه‌های مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته فراملی و تجارت اسلحه همکاری کنند (Xue and Makengo, 2021: 190). از نمونه‌های دیگر تعامل‌های خارجی سازمان همکاری شانگهای در زمینه امنیتی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تفاهم‌نامه دبیرخانه سازمان همکاری شانگهای با دبیرخانه اتحادیه کشورهای جنوب شرق آسیا^۲ در زمینه محیط زیست، توسعه اجتماعی و مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و انسان و پول‌شویی، جاکارتا، ۲۱ آوریل ۲۰۰۵ (Shanghai Organization Secretaria, 2020).

^۱ Regional Anti-Terrorist Structure (RATS)

^۲ Collective Security Treaty Organization (CSTO)

^۳ Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

- تفاهم‌نامه میان دبیرخانه سازمان همکاری شانگهای و دبیرخانه کنفرانس تعامل و اقدام‌های اعتمادساز در آسیا^۱ در ۲۰ مه ۲۰۱۴ در زمینه حل و فصل درگیری‌های منطقه‌ای، تقویت رژیم‌های منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و مبارزه با تروریسم، جدایی‌طلبی و قاچاق (IPC, 2014).

- تفاهم‌نامه میان دبیرخانه سازمان همکاری شانگهای و دبیرخانه کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل برای آسیا و اقیانوسیه در ۱۵ دسامبر ۲۰۱۵ در زمینه مبارزه با مواد مخدر و جرائم سازمان‌یافته (Shanghai Organization Secretaria, 2020).

بر این اساس سازمان همکاری شانگهای برای همگرایی امنیتی و سازوکارهای مختلفی دارد. یکی از مهم‌ترین عوامل همکاری‌های درونی سازمان همکاری شانگهای، مشارکت اعضا در حوزه امنیت است، زیرا برقراری امنیت و ثبات در منطقه، دغدغه همه کشورهای عضو سازمان است و تا حد امکان تلاش می‌شود در این حوزه اتفاق نظر و رویکرد مشترکی داشته باشند.

ب) سازوکارهای اقتصادی

هماهنگ کردن منافع اقتصادی متفاوت کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای بسیار دشوارتر و زمان‌برتر از منافع سیاسی و امنیتی آن‌هاست، اما تلاش‌های سازمان برای جست‌وجو و اجرای سازوکارهای بهینه برای تعامل در امور اقتصادی قابل توجه است. از اولین اقدام‌ها و سازوکارهای همگرایی اقتصادی در سازمان همکاری شانگهای سندی است که در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۴ کشورهای عضو امضا کردند. این سند یک طرح تکمیلی بر توافق‌نامه سال ۲۰۰۳ بود که باهدف ارتقای تعاملات و همکاری‌های اقتصادی بسته شده بود. سند تکمیلی سال ۲۰۰۴ شامل بر صد برنامه اقتصادی مانند تسهیلات صادراتی، سرمایه‌گذاری مشترک، یکسان‌سازی حقوق گمرکی و مانند آن بود که موتور همگرایی اقتصادی سازمان را روشن کرد (Ghafuri and Saeedi, 2009: 85). سازوکار مهم دیگر سازمان همکاری شانگهای در امور اقتصادی، «باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای»^۲ است که روسیه پیشنهاد تأسیس آن را در سال ۲۰۰۶ داد. اما در عمل این نهاد از سال ۲۰۱۳ شروع به فعالیت کرد. باشگاه انرژی سازمان همکاری شانگهای نهادی است که به اعضا اجازه می‌دهد آزادانه به آن بپیوندند یا آن را ترک کنند، هدف رسمی این باشگاه ایجاد یک انجمن برای بحث در مورد همکاری‌های انرژی میان دولت‌ها، پیشنهاد طرح‌های جدید و حل مشکلات در حمل‌ونقل، تولید و مصرف انرژی است.

^۱ Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA)

^۲ The Energy Club of the SCO

کشورهای عضو باشگاه انرژی، علاوه بر همکاری در زمینه نفت و گاز همکاری‌های قابل توجهی در حوزه انرژی هسته‌ای دارند، به‌ویژه چین و روسیه با صادرات راکتور به دیگر کشورها به توسعه برنامه‌های هسته‌ای خود کمک کرده‌اند. همچنین کشورهایی مانند قزاقستان و ازبکستان با تأمین اورانیوم، نقش مهمی در تقویت همکاری‌های اعضای باشگاه انرژی دارند. در سال ۲۰۱۴ قزاقستان ۵۵ درصد از تولید ناخالص اورانیوم خود را به چین صادر کرد و دو کشور توافق کردند به‌طور مشترک یک مرکز تولید سوخت ایجاد کنند. همچنین ایران نیز از این سازوکار اقتصادی سازمان برای تجاری‌سازی توان هسته‌ای خود بهره می‌برد. در سال ۲۰۱۵ ایران ۱۱ تن اورانیوم با غنای پایین را در ازای ۱۳۶ تن اورانیوم غنی‌نشده به روسیه صادر کرد. به‌طور کلی باشگاه انرژی سازمان همکاری‌های شانگهای با تحقق سناریو برد - برد در روابط تجاری حوزه انرژی توانسته است نقش مهمی در منطقه‌گرایی اقتصادی سازمان همکاری‌های شانگهای داشته باشد (Xue, Makengo, 2021: 193). همکاری کشورهای عضو باشگاه انرژی سازمان همکاری‌های شانگهای نه تنها موجب تأمین منافع اقتصادی اعضا می‌شود، بلکه این ظرفیت را دارد که خطرهای گسترش سلاح هسته‌ای را کاهش دهد. این باشگاه هنوز جوان و کم سابقه است، اما ظرفیت خود را به‌عنوان الگویی برای توسعه صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای در منطقه ثابت کرده است (Lengacher, 2018).

همچنین سازمان همکاری‌های شانگهای با رویکرد گسترش همکاری‌های درونی به تدریج سازوکارهای اقتصادی دیگری را با قابلیت‌های بیشتر راه‌اندازی کرد. در ۱۴ ژوئن ۲۰۰۶ نهادی با عنوان «شورای تجاری سازمان همکاری‌های شانگهای»^۱ تأسیس شد. این شورا یک نهاد غیردولتی است که دفتر مرکزی دبیرخانه دائمی آن در مسکو قرار دارد. این شورا نمایندگان بسیار معتبر جامعه تجاری کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای را با هدف گسترش همکاری‌های اقتصادی، برقراری روابط مستقیم و گفت‌وگو در میان جوامع تجاری و مالی و تسهیل ترویج عملی طرح‌های چندجانبه متحد می‌کند. این نهاد در حوزه‌های انرژی، حمل‌ونقل، مخابرات، وام‌دهی و امور بانکی، همکاری بین‌المللی در زمینه آموزش، پژوهش‌ها و فناوری‌های نوآورانه و همچنین مراقبت‌های بهداشتی و کشاورزی فعالیت دارد (SCO, 2022). شورای تجاری سازمان همکاری‌های شانگهای نیز نهاد مستقلی است که می‌تواند تصمیم‌های مشورتی و ارائه ارزیابی‌های کارشناسی در رابطه با مشارکت اعضای جوامع تجاری کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای در تعامل‌های تجاری، اقتصادی و سرمایه‌گذاری در چارچوب سازمان است.

^۱ The Business Council of the Shanghai Cooperation Organisation

سازوکار اقتصادی دیگری که منطقه‌گرایی را در سازمان همکاری شانگهای توسعه می‌بخشد «کنسرسیوم میان‌بانکی سازمان همکاری شانگهای» است که شورای سران دولت‌ها در ۲۶ اکتبر ۲۰۰۵ به منظور تأمین مالی و خدماتی بانکی برای طرح‌های سرمایه‌گذاری در حمایت دولت‌های کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تأسیس کرد که دست‌کم یک‌بار در سال تشکیل جلسه می‌دهد. از اعضای آن بانک توسعه قزاقستان، بانک توسعه و امور اقتصادی خارجی فدراسیون روسیه، بانک دولتی پس‌انداز جمهوری تاجیکستان^۱ و بانک توسعه دولتی چین هستند. اولویت کنسرسیوم میان‌بانکی سازمان همکاری شانگهای تأمین بودجه برای طرح‌هایی است که بر زیرساخت‌های صنایع پایه، صنایع با فناوری پیشرفته، بخش‌های صادرات محور و طرح‌های اجتماعی تمرکز دارند. دادن وام نیز بر اساس رویه‌های عمومی پذیرفته‌شده بانکی بین‌المللی انجام می‌شود (SCO, 2020, a).

امکان دیگری که همگرایی اقتصادی سازمان همکاری شانگهای را تسهیل می‌کند امضای تفاهم‌نامه‌ای در سال ۲۰۱۴ میان کشورهای عضو است که با ایجاد شرایط مساعد برای حمل‌ونقل جاده‌ای بین‌المللی چرخشگاهی در تأسیس نهادهای مناسب برای همکاری اقتصادی سازمان همکاری شانگهای است. همچنین در سال ۲۰۱۹ سران دولت‌های عضو سازمان برنامه جدید تجارت و همکاری‌های اقتصادی چندجانبه تا سال ۲۰۳۵ را تصویب کردند که بر اساس آن، کشورهای عضو موافقت کردند آزادسازی تجارت و سرمایه‌گذاری‌های منطقه‌ای را افزایش دهند. همچنین ترتیبات نهادی منطقه را به‌طور مداوم بهبود بخشند. این توافق یک پایه قانونی و ضروری برای تسهیل تجارت منطقه‌ای ایجاد می‌کند و به‌عنوان معیار جدید سازمان همکاری شانگهای برای حاکمیت اقتصاد جهانی عمل می‌کند (Hao, 2020: 163). در اساس حرکت تدریجی به سوی ایجاد منطقه تجارت آزاد^۲ در بالاترین سطح یکپارچگی، از مهم‌ترین دستاوردهای سازمان همکاری شانگهای است که به‌موجب آن کشورها توافق می‌کنند محدودیت‌های تجاری متقابل را حذف کنند و آزادانه، کالا و خدمات را مبادله کنند؛ اما برای تجارت با کشورهای سوم تعرفه گمرکی به‌طور مستقل وضع کنند (TASS Russian News Agency, 2017).

پ) سازوکارهای فرهنگی

روابط و همکاری‌های فرهنگی سازمان همکاری شانگهای با سازوکارها و اشکال مختلفی پیگیری می‌شود. این سازمان با برگزاری نشست‌ها و کنفرانس‌هایی با حضور وزیران فرهنگ،

۱ The Shanghai Cooperation Organization Interbank Consortium (SCO IBC)

۲ Vnesheconombank

۳ Amonatbank

۴ Free-Trade Area (FTA)

بهداشت، آموزش، امداد و فناوری می‌کوشد همکاری‌های فرهنگی را در میان کشورهای عضو گسترش دهد. از سال ۲۰۰۵ اسناد و توافق‌نامه‌هایی میان اعضای این سازمان در حوزه‌های مختلف فرهنگی از جمله موافقت‌نامه‌هایی را در حوزه امداد رسانی در بلاها و کمک متقابل، همکاری در آموزش و برنامه‌های علمی، فناوری و گردشگری امضا شده است (Xue, Makengo, 2021: 195-197). یکی از جدیدترین اقدام‌های فرهنگی سازمان همکاری شانگهای تأسیس «اتحادیه موزه سازمان همکاری شانگهای» است که در ۲۰ اکتبر ۲۰۲۱ در بیستمین سالگرد تأسیس سازمان همکاری شانگهای افتتاح شد. این نهاد فرهنگی، نقش مهمی در زمینه فرهنگ و گردشگری و تسهیل یادگیری متقابل و مبادلات مردم کشورهای منطقه دارد. اتحادیه موزه سازمان همکاری شانگهای یک سازوکار همکاری فرهنگی و گردشگری است که با نمایش دادن و تأکید بر پیوندهای تاریخی و فرهنگی شورهای عضو، موجب ترویج همکاری‌های فرهنگی و گفت‌وگوی تمدن‌ها می‌شود. در واقع مبادلات چندجانبه درون‌سازمانی را وارد مرحله جدیدی می‌کند (International Alliance of Museums of the Silk Road, 2021).

همچنین یکی از مهم‌ترین سازوکارهای همکاری فرهنگی سازمان همکاری شانگهای وجود شبکه‌ای از دانشگاه‌های مختلف سازمان همکاری شانگهای در کشورهای عضو و ناظر است. این شبکه پلتفرمی کارآمد برای تقویت پیوندهای دانشگاهی و ارتقای همکاری‌های آموزشی کشورهای عضو است که در زمینه‌های اولویت‌دار همکاری‌های فرهنگی، علمی آموزشی و اقتصادی و کشف استعدادها شایسته برای همکاری، آموزش کارمندان مجرب برای سازمان در چارچوب دانشگاه علمی فعالیت می‌کنند. شبکه دانشگاه سازمان همکاری شانگهای شامل ۷۹ دانشگاه است که ۱۴ دانشگاه در قزاقستان، ۲۳ دانشگاه در چین، ۸ دانشگاه در قرقیزستان، ۲۲ دانشگاه در روسیه، ۱۱ دانشگاه در تاجیکستان و ۱ دانشگاه در روسیه سفید وجود دارد: دانشگاه دولتی آستراخان، دانشگاه دوستی مردم روسیه، دانشگاه اورال، دانشگاه علوم انسانی بیشکک، دانشگاه سین کیانگ، دانشگاه زبان‌های خارجی دالیان، دانشگاه صنعتی تاجیکستان (SCO, 2020).

همچنین پس از شیوع ویروس کرونا سازمان همکاری شانگهای بر فعالیت‌های مشترک در حوزه سلامت و بهداشت عمومی متمرکز شد و همکاری‌های علمی و فناوری در زمینه دارو و واکسن افزایش یافت. با وجود مشکلات متعدد در زمان اوج شیوع ویروس کرونا، سازمان توانست با اشتراک‌گذاری تجربه‌های چین و توزیع مواد پزشکی مختلف به دیگر اعضا نقش فعالی را در این حوزه داشته باشد (Xue and Makengo, 2021: 195). از دیگر سازوکارهای فرهنگی سازمان همکاری شانگهای که موجب درک متقابل، دوستی، همکاری و سرانجام

منطقه‌گرایی میان شهروندان کشورهای عضو می‌شود: برگزاری جشنواره‌های فرهنگی هنری دوجانبه و چندجانبه، جشنواره موسیقی، جشنواره جوانان، آموزش بدون مرز، همکاری‌های تلویزیونی، نمایشگاه بازی‌های ورزشی، مسابقات ماراتن، اردوهای زمستانی و تابستانی و مانند آن.

چالش‌های منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای

الف) ضعف هویت مشترک

کارل دویچ، واضع نظریه ارتباطات معتقد است یکی از اصلی‌ترین مفاهیم منطقه‌گرایی، اجتماع‌سازی و حس هویت مشترک است. همان‌طور که در سطح ملی، شهروندان باید هویت مشترک داشته باشند، در نهادهای منطقه‌ای نیز اعضا باید با ارتباطات، یادگیری و جامعه‌پذیری به تدریج به حس هویت مشترک، نظام باورهای مشترک و تصور مشترک از سرنوشت جمعی برسند (Deutsch, 2015: 36). اما سازمان همکاری شانگهای به تقریب هویت جمعی منسجمی ندارد. به‌ویژه از زمان پیوستن هند و پاکستان، این هویت مشترک بیش‌ازپیش تضعیف شده است. چین و روسیه تلاش کرده‌اند با وجود دشمنی‌های سرزمینی گذشته، بر تجربه تاریخی مشترکی تمرکز کنند که از جامعه سوسیالیستی داشتند. کشورهای آسیای مرکزی که در مجمع شانگهای پنج، مشارکت داشتند با پذیرش «روح شانگهای» و تمرکز بر پیوند تاریخی‌شان با روسیه، هویت جمعی خود را پرورش داده‌اند. اما پس از پیوستن هند و پاکستان، سازمان ترکیب درهم‌آمیختن فرهنگ‌های مسیحی، کنفوسیوس، هندو و اسلامی پیدا کرده است و بیش‌ازپیش این پرسش مطرح می‌شود که چه عامل پیونددهنده‌ای برای شکل‌گیری هویت مشترک میان اعضای سازمان وجود دارد؟ (Machaffie, 2020: 5-6).

ب) اختلاف‌های درونی سازمانی

سازمان همکاری شانگهای با وجود تأکید بر احترام متقابل و منفعت مشترک و همکاری، با اختلاف‌های درونی مختلفی دست‌وپنجه نرم می‌کند که اگر حل نشوند می‌توانند موانع مهمی بر سر راه منطقه‌گرایی باشند. یکی از قدیمی‌ترین تعارض‌های درونی سازمان، چالش میان پکن و مسکو است که بر سر تعیین هدف‌ها و دستورکارهای سازمان در رقابت هستند. پکن بیشتر خواستار عملکرد سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان نهاد فرمانطقه‌ای با دستور کارهای اقتصادی است. اما مسکو، سودای ایجاد موازنه ژئوپلیتیک جهانی را در سر دارد (Qafelehbashi, 2019: 125). هرچند امروز بیش از هر زمان دیگری چین و روسیه به یکدیگر نزدیک شده‌اند و در حوزه‌های مختلفی اشتراک نظر دارند، همچنان خطر رقابت میان این دو قدرت می‌تواند تهدیدی برای توسعه منطقه‌گرایی سازمان باشد. از سویی، اختلاف‌های میان

هند - پاکستان و هند - چین نگرانی‌ها را افزایش می‌دهد و بر پیچیدگی روابط میان قدرت‌های بزرگ در داخل سازمان می‌افزاید. افزایش اعضای سازمان با وجود آنکه موجب گسترش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های سازمان همکاری‌های شانگهای شده است، تهدیدها و چالش‌هایی را نیز به آن اضافه کرده است که می‌تواند واگرایی را نیز به همراه داشته باشد.

پ) تهدیدهای بیرونی

برخی از تحلیلگران، سازمان همکاری‌های شانگهای را محصول رقابت‌های منطقه‌ای و بازتولید «ورشو» تفسیر و تحلیل می‌کنند و وجود این سازمان را تهدیدی علیه منافع اقتصادی خود به‌ویژه در حوزه انرژی برآورد می‌کنند. همچنین از آنجا که در سال‌های اخیر، روسیه و چین به‌عنوان دو قدرت بزرگ اوراسیایی از ظرفیت‌های سازمان همکاری‌های شانگهای برای رویارویی بانفوذ ایالات متحده بهره می‌برند، آمریکا نیز سازوکارهایی را برای تضعیف این سازمان تدارک می‌بیند. ایالات متحده پس از خروج ناگهانی از افغانستان، بیش از هر زمان دیگری بر دو کشور روسیه و چین تمرکز کرده است. آمریکا تحریک‌هایی مانند گسترش ناتو یا بستن قرارداد امنیتی آکوس^۱ با دو کشور استرالیا و بریتانیا را با هدف مهار چین و نفوذ در آسیای شرقی انجام می‌دهد. همچنین در رقابت‌های سیاسی هند و پاکستان در افغانستان، آمریکا با حمایت از هند، به چالش و اختلاف‌های هند و پاکستان دامن می‌زند. بنابراین لازم است سازمان همکاری‌های شانگهای، با رویکردی فعال‌تر در مسائل سیاسی نقش داشته باشد. همچنین با طراحی سیاست خارجی مشترکی که همه اعضای سازمان به آن پایبند باشند، مانع نفوذ قدرت‌های بیگانه در منطقه شود.

چشم‌اندازهای منطقه‌گرایی سازمان همکاری‌های شانگهای

الف) بحران سال ۲۰۲۲ اوکراین، نقش فزاینده سازمان‌های منطقه‌ای

بحران اخیر اوکراین بازتاب‌دهنده نقش و اهمیت فزاینده سازمان‌های منطقه‌ای نسبت به سازمان‌های بین‌المللی است. اگرچه سازمان ملل متحد به‌عنوان مهم‌ترین سازمان بین‌المللی باهدف حفظ نظم، برقراری ثبات و تضمین امنیت بنا شده است، شکست‌ها و ضعف‌های این سازمان در بحران‌های مختلف تاریخی موجب شده است کشورها برای تأمین امنیت خود به پلتفرم سازمان‌های منطقه‌ای گرایش بیشتری پیدا کنند. بحث اصلی در جنگ اوکراین نیز این است که اوکراین برای تأمین و تضمین امنیت خود، خواستار پیوستن به ناتو^۲ است، زیرا چتر امنیتی سازمان‌های منطقه‌ای مانند ناتو و سازمان همکاری‌های شانگهای برای کشورهای عضو،

^۱ Australia, UK, US (AUKUS)

^۲ North Atlantic Treaty Organization (NATO)

ایمن‌تر از سازمان ملل متحد به نظر می‌رسد. در اساس سازمان‌های منطقه‌ای با توجه به همگونی سیاسی کشورهای عضو، تصمیم‌های منسجم جمعی و حل و فصل مؤثرتر اختلاف‌های داخلی و همچنین تعریف دشمن مشترک، بسیار موفق‌تر از سازمان‌های بین‌المللی در زمینه تضمین امنیت و نظم و ثبات کشورهای عضو عمل می‌کنند.

ب) ایده مشارکت بزرگ اوراسیا، تشکیل شبکه سازمانی

کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای هسته اصلی قاره اوراسیا را تشکیل می‌دهند و برخی از اعضای این سازمان در سازمان‌های دیگری مانند «اتحادیه اقتصادی اوراسیا»^۱ «پیمان امنیت جمعی»^۲ «سازمان همکاری اقتصادی»^۳ عضو هستند و پیوندساز این سازمان‌ها با یکدیگر هستند. همکاری‌های این سازمان‌ها با یکدیگر موجب شده است چشم‌اندازی برای تشکیل یک شبکه سازمانی در اوراسیا ترسیم شود. در سال ۲۰۱۶ ایده «شراکت بزرگ اوراسیا» از سوی ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه مطرح شد (Alimov, 2018: 117) که انگیزه هم‌افزایی میان سازمان‌های منطقه‌ای و تشکیل شبکه‌ای از سازمان‌های اوراسیایی را برانگیخته است. در سال‌های اخیر سازمان همکاری شانگهای ایده مشارکت بزرگ اوراسیا را به‌طور جدی پیگیری می‌کند و تلاش کرده است همکاری‌های بیشتری با سازمان‌های منطقه‌ای داشته باشند.

پ) سازمان همکاری شانگهای، راه ابریشم نوین

طرح کلان راه ابریشم نوین در بردارنده دسته گسترده‌ای از طرح‌های انرژی، ترابری، ارتباطات به همراه مسیرهای جابه‌جایی، لوله‌های نفت و گاز، بندرها، فرودگاه‌ها، خطوط راه‌آهن با سرمایه چینی است (Reisinezhad, 2021: 54) که با همکاری «خانواده سازمان همکاری شانگهای» اعم از کشورهای عضو و ناظر و با استفاده از سازوکارهای تثبیت‌شده سازمان همکاری شانگهای در زمینه‌های بانکداری، حمل و نقل، گمرک، هماهنگی‌های سیاسی، تأمین امنیت منطقه در حال اجرا هستند. سازمان همکاری شانگهای مرکز ثقل کلان راه‌برد راه ابریشم نوین است که هدف اصلی آن غیر از انگیزه‌های اقتصادی، هدف‌های ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک برای به زیر کشاندن هژمونی آمریکا و جایگزینی نظم نوین جهانی به رهبری چین است. بنابراین می‌توان این‌طور تفسیر کرد که در اساس سازمان همکاری شانگهای مقدمه‌ای برای شکل‌گیری راه ابریشم نوین بوده است. راه ابریشم نوین نیز آغاز گامی برای شکل‌گیری نظم نوین جهانی خواهد بود.

1. Eurasian Economic Union (EAEU-EEU)
2. Collective Security Treaty Organization. (CSTO)
3. Economic Cooperation Organization (ECO)

نتیجه

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد الگوی منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای در طول حیات این سازمان به دو الگو تقسیم می‌شود: الگوی اول که از آغاز شکل‌گیری این سازمان تا سال ۲۰۱۷ کارکرده است، مدل «هدایت‌شده» است که در این الگو ساختار منطقه‌گرایی به صورت ۲+۴ بود، به این معنا که دو کشور روسیه و چین، چهار کشور آسیای مرکزی را به سوی منطقه‌گرایی هدایت می‌کردند. این دو کشور با حمایت‌های مالی از سازمان و ارائه ایده‌ها و برنامه‌های کاربردی منطقه‌گرایی سازمان را تقویت می‌کردند. اما از سال ۲۰۱۷ که دو کشور هند و پاکستان به این سازمان پیوستند، ضمن آنکه چالش‌های هویتی و درگیری‌های درونی را فعال کردند، مدل تعامل درونی نیز به الگوی «فراگیر» تغییر کرد. در این الگو فقط دو کشور روسیه و چین، دیگر کشورها را به منطقه‌گرایی هدایت نمی‌کنند؛ بلکه هر یک از اعضا با توجه به منافع ملی خود در حوزه‌های مختلف سازمان همکاری شانگهای، با دیگر کشورها همکاری‌های دوجانبه، چندجانبه و همه‌جانبه خواهند داشت و خوشه‌سازی‌های جدید داخلی را شکل می‌دهند. به اقتضای همین الگوی جدید است که عضویت دائم ایران پذیرفته می‌شود. حتی عضویت کامل ترکیه نیز بررسی می‌شود. در این الگو با توجه به منافع متفاوت اعضا، زمینه‌های فعالیت سازمان گسترش یافته است و سازمان به صورت چندبعدی منطقه‌گرایی را دنبال می‌کند. بنابراین سازوکارهای مختلف در حوزه‌های گوناگون برای تقویت سطح همکاری‌ها و تسهیل اجرای طرح‌های بزرگ اقتصادی، سیاسی و امنیتی، طراحی و اجرا شده‌اند که به طور مداوم کارآمدتر و پیشرفته‌تر می‌شوند و این ظرفیت را ایجاد می‌کنند که سازمان بتواند به عنوان محرکی برای شکل‌دهی به نظم نوین جهانی نقش داشته باشد.

با این حال باید تأکید کنیم که نبود هویت مشترک و اختلاف‌های کشورهای عضو، تهدید مهمی برای انسجام سازمان محسوب می‌شود. تفاوت و جدایی میان ادیان، مذاهب و آیین‌های نامتجانس اعضای سازمان، مانند ارتدوکس، کنفوسیوس، اسلام شیعی و سنی، هندو و بی‌خدایی انکارناپذیر است. زبان، فرهنگ و تجربه‌های تاریخی متفاوت اعضا را نمی‌توان نادیده گرفت. همچنین اختلاف‌های سیاسی میان اعضا از جمله رقابت‌های جدی در میان روسیه و چین در زمینه نفوذ بیشتر در آسیای مرکزی، اختلاف‌های میان هند و چین و میان هند و پاکستان در مورد کشمیر و افغانستان آن‌چنان عمیق است که نمی‌توان نقش آن‌ها را در پیشبرد فرایند منطقه‌گرایی سازمان همکاری شانگهای نادیده انگاریم. اما در مجموع می‌توان گفت سازمان برای منطقه‌گرایی از شرط لازم، یعنی «اعتماد متقابل» برخوردار است، اما هنوز تا رسیدن به شرط کافی یعنی «هویت جمعی قوی» فاصله دارد. اگرچه درگیری‌های درونی سازمان عمیق هستند و هیچ هویت مشترک قوی میان اعضای سازمان وجود ندارد که آن‌ها را با یکدیگر متحد کند تا بتوانند یک «ما» تشکیل دهند؛ سازمان توانسته است همچنان از راه

میانجیگری و تشکیل نشست‌های سالانه با سران کشورهای عضو و تأمین منافع آن‌ها با توافق‌نامه‌های همکاری، اعتماد متقابل میان اعضا را حفظ کند. اما اینکه چقدر این روند ادامه خواهد داشت، پرسشی باز است و به آینده سازمان بستگی دارد.

References

- Agostinis, Giovanni and Francisco Urdinez (2021), "The Nexus Between Authoritarian and Environmental Regionalism: An Analysis of China's Driving Role in the Shanghai Cooperation Organization", **Problems of Post-Communism**, Vol. 68, No. 3, pp. 1-15, (doi:10.1080/10758216.2021.1974887).
- Alimov, Rashid (2018), "The Shanghai Cooperation Organization: Its Role and Place in the Development of Eurasia", **Eurasian Studies**, Vol. 9, No. 2, pp. 114-124, (doi: 10.1016%2Fj.euras.2018.08.001).
- Alimov, Rashid (2021), "The Role of Shanghai Cooperation Organization in Counteracting Threats to Peace and Security", **UN Chronicle**, Vol. 54, No. 3, pp. 34-37, Available at: <https://www.un-ilibrary.org/content/journals/15643913/54/3/19/read>, (Accessed on: 1/3/2022).
- Atai, Farhad and Somaye Zanganeh (2020), "Evolution of Priorities in Shanghai Cooperation Organization Since its Establishment up to 2019", **Central Eurasia Studies**, Vol. 13, No. 1, pp. 143-160, (doi:10.22059/jcep.2020.287851.449867), [in Persian].
- Basiriniya, Ali and Amin Kooshki (2020), "Central Asian Governments from Regional Cooperation to Dependence on Great Powers", **Central Asia and the Caucasus Studies**, Vol. 26, No. 110, pp. 1-37, (doi: 1001.1.23223766.1399.26.2.1.2), [in Persian].
- Dadabaev, Timur (2014), "Shanghai Cooperation Organization (SCO) Regional Identity Formation from the Perspective of the Central Asia States", **Contemporary China**, Vol. 23, No. 85, pp. 102-118, (doi: 10.1080/10670564.2013.809982).
- Dehghani Firouzabadi, Jalal (2009), "Changes in the Theories of Regionalism", **Central Eurasia Studies**, Vol. 3, No. 1, pp. 99-116, Available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jcep.ut.ac.ir/article_21155_cdb223543abe29fd1cdd42c87a8c331a.pdf, [in Persian], (Accessed on: 27/12/2021).
- Deutsch, Karl (2015), **Political Community and North Atlantic Area**, Princeton: Princeton University Press, Available at: https://books.google.com/books?hl=fa&lr=&id=70DWCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=political+community+and+North+Atlantic+Area&ots=AxGqJr9_IS&sig=0tz09GIIRVyTr2y7f18H3cYNx58#v=onepage&q=political%20community%20and%20North%20Atlantic%20Area&f=false, (Accessed on: 14/3/2022).
- Germanovich, Gene (2008), "The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?", **China & Eurasia Forum**, Vol. 6, No. 1,

- pp.19-38, Available at: https://scholar.google.com/scholar?hl=fa&as_sdt=0%2C5&q=The+Shanghai+Cooperation+Organization%3A+A+Threat+to+American+Interests+in+Central+Asia&btnG=, (Accessed on: 20/12/2021).
- Ghafuri, Mohammad and Ramin Saeedi (2009), "The Position of the Shanghai Cooperation Organization in the Field of Asian Convergence and its Opportunities and Challenges for the Islamic Republic of Iran", **Political and International Approaches**, Vol. 1, No. 18, pp. 71-112, Available at: [chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://ensani.ir/file/download/article/20121210093903-9565-18.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://ensani.ir/file/download/article/20121210093903-9565-18.pdf), [in Persian], (Accessed on: 25/12/2021).
- Hao, Deng (2020), "The Shanghai Cooperation Organization and Global Governance in the New Era", **China International Studies**, Vol. 9, No. 4, pp. 149-173, Available at: <http://www.ciisjournal.com/Admin/UploadFile/Issue/wrgrk10m.pdf>, (Accessed on: 7/11/2021).
- International Alliance of Museums of the Silk Road (2021), "The Inaugural Conference of the Shanghai Cooperation Organization Museum Alliance Was Held at the NMC", Available at: <http://www.musesilkroad.com/en/index.php?c=news&a=view&id=294>, (Accessed on: 10/3/2022).
- International Institute for Strategic Studies (IISS) (2018), "the Evolution of the Shanghai Co-operation Organization", **Strategic Comments**, Vol. 24, No. 5, pp. 7-9, (doi: 10.1080/13567888.2018-1495424).
- International Press Center** (IPC) 2014, "The Secretariat of CICA and the Secretariat of SCO Signed a MOU and Held a Briefing", Available at: http://ipc.fmprc.gov.cn/eng/hdtz/events/201406/t20140603_855873.htm, (Accessed on: 9/4/2022).
- Khalili, Mohsen and Masume Zareie (2013), "Revisiting SCO According to 3rd Generation of Regionalism Theories", **International Organizations**, Vol. 1, No. 3, pp. 121-150 <https://profdoc.um.ac.ir/articles/a/1039961.pdf>, [in Persian] , (Accessed on: 25/12/2021).
- Lengacher, Jakob (2018), "China Hands", Available at: https://chinahandsmagazine-org.translate.google/2018/05/30/the-shanghai-cooperation-organization-energy-club-a-collaborative-future-for-nuclear-energy/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=fa&_x_tr_pto=op,sc, (Accessed on: 30/2/2022).
- Machaffie, James (2021), "Mutual Trust Without a Strong Collective Identity? Examining the Shanghai Cooperation Organization as a Nascent Security Community", **Asian Security**, Vol. 17, No. 3, pp. 349-365, (doi: 10.1080/14799855.2021.1895115).
- Marochkin, Sergey and Yury Bezborodov (2022), **The Shanghai Cooperation Organization, Exploring New Horizons**, Routledge: London, (doi: 10.4324/9781003170617).
- Ministry of External Affairs Government of India (2021), "India- Russia Joint Statement following the Visit of the President of the Russian Federation",

Available at: https://www-mea-gov-in.translate.google.com/bilateral-documents.html?dtl/34606/India_Russia_Joint_Statement_following_the_visit_of_the_President_of_the_Russian_Federation&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=fa&_x_tr_pto=op,sc, (Accessed on: 6/3/2022).

- Qafelehbashi, Majid (2019), "Rivalry and Divergence in Shanghai Cooperation Organization (Through the Lens of China – Russia and India-Pakistan disagreements)", **Central Asia and the Caucasus**, Vol. 25, No. 105, pp. 101-132, Available at: http://www.ca.ipisjournals.ir/article_36192_fbe172bb397e0aa326876adbf32a3d43.pdf?lang=en, [in Persian], (Accessed on: 25/12/2021).
- Ramezani, Ahmad and Ali Sabbaghian (2020), "A Comparative Study of Regionalism in ASEAN and the Persian Gulf Cooperation Council", **World Politics**, Vol. 9, No. 31, pp. 189-226, (doi: 10.22124/wp.2020.15823.2432), [in Persian].
- Ranjesh, Mohammad Javad and Navid Reza Latifan (2016), "Analysis of the Effects of Competition Between United States and Russia on Regional Convergence and Divergence of Central Asia, From 2001 to 2008", **Central Eurasia Studies**, Vol. 9, No. 2, pp. 269-288, (doi: 10.22059/jcep.2016.60541), [in Persian].
- Reisinezhad, Arash (2021), "The Geoeconomic Power of the New Silk Road: Investing in Belts and Roads and Turning the Balance of Global Power", **Foreign Policy**, Vol. 35, No. 1, pp. 53-82, [in Persian], Available at: http://fp.ipisjournals.ir/article_247270_824e70ff4b60c2c568a930dfdb3ab6a2.pdf (Accessed on: 8/5/2022).
- Rowden, Rick (2018), "The Rise and Rise of the Shanghai Cooperation Organization", **Sheffield Political Economy Research Institute**, Vol. 6, No. 11, pp. 1-13, Available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://speri.dept.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2018/11/SPERI-GPE-Brief-No.-11-The-rise-and-rise-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation.pdf>, (Accessed on: 20/11/2021).
- SCO (2020) "SCO Secretary-General Vladimir Norov Attend the First Meeting of SCO University Coordinating Council", Available at: https://eng-sectsco-org.translate.google.com/news/20200630/660881.html?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=fa&_x_tr_pto=op,sc, (Accessed on: 3/12/2021).
- SCO (2020)a, "Interview With the SCO Secretary- General", Available at: https://eng-sectsco-org.translate.google.com/news/20200501/645350.html?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=en-US&_x_tr_pto=op, (Accessed on: 5/10/2021).
- SCO (2022), "Frequently Asked Questions", Available at: https://www.eng-sectsco-org.translate.google.com/docs/about/faq.html?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=fa&_x_tr_hl=fa&_x_tr_pto=op,sc, (Accessed on: 12/7/2022).

- SCO (Shanghai Cooperation Organization) (2021), "About SCO" Available at: http://eng.sectsco.org/about_sco/, (Accessed on: 19/3/2022).
- Shanghai Organization Secretariat (2022), "General Information", Available at: <http://eng.sectsco.org/cooperation/#1>, (Accessed on: 17/7/2022).
- TASS Russian News Agency** (2017), "Indiju i Pakistan prinjali v ShOS" Available at: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4326160>, (Accessed on: 6/2/2022).
- Taukebayeva, E. S., Baidibekova, L. A., & Begim, A. B (2017), "The Regionalization Processes in the Case of the Shanghai Cooperation Organization", *Vedecko Vydavatel'ske Centrum Sociosfera*, Vol. 4, No. 2, pp. 36-4, (doi: 10.24045/pp.2017.2.5).
- Xue, Yamei. and Benjamin Mwadi Makengo (2021), "Twenty Years of the Shanghai Cooperation Organization: Achievements, Challenges and Prospects", **Social Sciences**, Vol. 9, No. 10, pp184-200, (doi:10.4236/jss.2021.910014).